

Kolláth Anna

Egy muravidéki esettanulmány a kétnyelvű tankönyvek szükségességéről és hasznáról (2. rész)

2.2. Háttérinformációk a diákokról

A vizsgálatban részt vevő diákok évfolyamarányait az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat:

A vizsgálatban részt vett diákok megoszlása évfolyamok szerint

Évfolyam	Létszám	
	fő	%
1.	62	39,7
2.	49	31,4
3.	34	21,8
4.	11	7,1
Összesen	156	100

A táblázatból látható, hogy az évfolyamok és a vizsgálatban részt vevők létszáma fordítottan arányos: minél „öregebbek” a diákok, annál kevesebben vettek részt a vizsgálatban. Ez azonban csak a véletlen műve. A 4. évfolyam alacsony létszáma nem objektív tényező, csupán abból adódik, hogy a mérés időpontjában ők már csak az érettségire felkészítő plusz órákra (instrukciókra) jártak, s a történelem ott nem kötelező tantárgy (az instrukción való részvétel sem az).

2.3. A következő táblázat az adatközlő diákok domináns nyelvét össze-síti.

2. táblázat

A vizsgálatban részt vett diákok domináns nyelve %-ban

Évfolyam	Anyanyelv				Össz.
	Magyar	Szlovén	Horvát	Ambivalens	
1.	6,4	75,8	1,6	16,1	39,7
2.	14,3	63,3	4,1	18,4	31,4
3.	17,6	50	8,8	23,5	21,8
4.	45,5	45,5	0	9,1	7,1
Átlag	14,1	64,1	3,8	18	100

A vizsgálatban részt vett diákok több mint fele a szlovént tekinti domináns nyelvének. A magyar csak kevesek első nyelve, különösen az elsősök körében alacsony ez az arány, a negyedikesek között a legmagasabb. A multikulturális térségben a horvát elsónyelvűek is (nincsenek ugyan sokan a megkérdezettek között) szlovén–magyar kétnyelvű iskolába járnak, hiszen nincs más lehetőségük a Muravidéken. Ők nagyon gyorsan megtanulnak szlovénul, az ott születettek szlovénul (is) szocializálódnak, a magyar nyelvhez való viszonyulásuk általában semleges, magyar nyelvismeretük azonban elég gyenge. Az ambivalens válasz lehetőségével a balansz kétnyelvűség, a megélhető kétkultúrájúság kinyilvánításának lehetőségét szerettem volna megadni. A diákok 18%-a tartja mindkét nyelvet első nyelvének, ez az arány magasabb, mint az anyanyelvé.

A diákok akár magyarul, akár szlovénul is válaszolhattak a magyarul feltett kérdésekre. A spontán nyelv választás helyzete a következőképpen alakult:

3. táblázat

A kérdőívek nyelv választása

Évfolyam	Össz.-létszám (fő)	A kérdőívek nyelve %				
		Magyar	Szlovén	Magyar – szlovén	Szlovén – magyar	Szöveg nélkül
1.	62	45,2	41,9	1,6	11,3	–
2.	49	57,2	22,4	–	10,2	10,2
3.	34	35,3	38,2	5,9	11,8	8,8
4.	11	63,6	18,2	–	18,2	–
Összesen	156	48,1	33,3	1,9	17,5	5,1

Öröndetes ténynek tartom, hogy 14,8%-kal többen adtak – ha nagyon

rövid mondatokban is – magyarul választ a kérdésekre adott összefüggő szövegekben, tehát nemcsak a magyar elsónyelvűek válaszoltak magyarul. Érdekes az is, hogy a diákok közel 20%-a mindkét nyelvet használva (hol inkább szlovénul, hol inkább magyarul) felelt a kérdésekre. Ez a nyelvi attitűd affektív és kognitív komponensének a megnyilvánulása is. Ebből a tényből talán arra (is) következtethetünk (s ez nem rossz irány), hogy a magyarul megfogalmazott kérdések a diákok többségében magyar nyelvű válaszokat hívtak elő, megfelelő nyelvi kompetencia hiányában is megmutatkoztak az akarási jelei (egyszavas mondatok, illetve a nemtudás megfogalmazása: Nem tudok magyarul). S a pozitív nyelvi attitűd a továbbiakban serkent(heti) a környezetnyelv-tanulási kedvet is.

2.4. A továbbiakban a kérdőív első kérdésére adott válaszokat elemzem röviden (Szükség van-e a kétnyelvű oktatásban kétnyelvű tankönyvekre [pl. történelemből, földrajzból, biológiából, fizikából stb.]?).

A vizsgálat előtt több hipotézis fogalmazódott meg bennem. Az oktatási rendszer eddigi gyakorlata alapján úgy gondoltam, hogy az elsősök fogják a legjobban hiányolni a kétnyelvű tankönyveket, hiszen a kétnyelvű általános iskolában elvileg ilyenekből tanulhattak, hozzászokhattak létezésükhöz. Viszont az is tény ma már, hogy a kétnyelvű terület egyetlen kétnyelvű középiskolájába (és nemcsak a szakközépiskolai, hanem a gimnáziumi osztályokba is) nemcsak a kétnyelvű területről iratkoznak diákok, az ő szlovén egynyelvűségük és a kétnyelvű oktatás gyakorlati megvalósítása közötti kapcsolatról elég sok vita folyik a helyi oktatáspolitikában. Az eredmények nem igazolták feltevésemet, valószínű, hogy a válaszok a diákok első nyelvével, és nem az évfoly-

lyamukkal vannak szorosabb kapcsolatban.

Különösen kíváncsi voltam a negyedikesek véleményére. Ők a kétnyelvű közoktatás utolsó megmértetése előtt álltak a vizsgálat idején, nézőpontjuk inkább visszatekintés, válaszaikban vártam a felelősséget a magyar nyelv és kultúra megmaradására íránt. A 11 negyedikes az egyetlen évfolyam, amelyik egyértelműen és egyöntetűen kiállt a kétnyelvű tankönyvek szükségessége mellett (csak emlékeztetőül: ötüknek a magyar, ötüknek a szlovén az első nyelve, egy diáknak pedig mindkettő). Az adatokat a következő táblázat foglalja öszsze:

4. táblázat

Szükség van-e a kétnyelvű oktatásban kétnyelvű tankönyvekre (pl. történelemből, földrajzból, biológiából, fizikából stb.)?

Évfolyam	Igen	Nem	Igen is meg nem is	Nem tudom
1. N = 62	25,8	74,2	-	-
2. N = 49	36,7	53,1	4,1	6,1
3. N = 34	20,6	79,4		
4. N = 11	100	-		
Összesen N = 156	33,3	63,5	1,3	1,9

A válaszokban kevés a bizonytalanság (csak 2 diák nem tudott dönteni), a diákok zöme egyértelműen állást foglalt az adott kérdésben. A

számadatok megmutatják, hogyan ítélik meg az egyes korosztályok a helyzetet. Az világos (és nem is vártam mást), hogy kétszer annyi diák tartja szükségtelennek a kétnyelvű tankönyveket, mint ahányuk megigienelte létezésüket (52 diák). Az igenlő válaszok indoklásában sokan a nyelvi jogokra hivatkoznak: „azonos nyelvi jogokat kell biztosítani mindkét csoportnak”, „egyenlő esélyeket adni többségnek és kisebbségnek is a tanulásban”; „védeni kell a kétnyelvűséget, meg kell őrizni”; „kétnyelvű területen élünk, ezt valahogy illene”, fogalmazott egy harmadikos szlovén elsőnyelvű, szlovénul (a feltételes mód használatában az óvatosság mellett a jelenlegi helyzet hiányaira fókuszál). Az indoklások másik típusa a kognitív szempontokat helyezi előtérbe: „könnyíti a tanulást a magyar szöveg a magyar elsőnyelvűeknek”; „Azoknak, akik többet tudnak magyarul, könnyebb lenne saját nyelvükön tanulni, hiszen azon a nyelven gondolkodnak. Igaz, hogy kevés az ilyen diák, de mégis kétnyelvű iskolán vagyunk.” Több válaszadó is rámutat arra a gyakorlatias, de kétnyelvű kompetenciát követelő szempontra, miszerint „a kétnyelvű tankönyv könnyíti a tanulást mindenkinek, mert minden kétszer van leírva”. Megjelenik a mindennapok gyakorlata, az, hogy a magyar elsőnyelvűek egyre apadó csoportja a kétnyelvű tankönyvek számlájára (is) írandó: „Van néhány tanuló, aki már négy éve fordítja át magának a szlo-

vén nyelvű tankönyveket. Az ő munkájukat megkönnyítené.”

A diákok felhívják a figyelmet arra a szempontra is, hogy a magyar tankönyvszöveg „a Magyarországon továbbtanulók számára kell” csak. Egy harmadikos kiegyenlített kétnyelvű diák (őket foglalkoztatja igazán a továbbtanulás, a negyedikesek már döntöttek) ugyanakkor rámutatott az érem másik oldalára: „Aki Magyarországon akarnak továbbtanulni, azoknak egyéves előkészület van, így nem fontos magyarul tanulni.”¹ Azt hiszem, jó lenne elgondolkodni minden szinten és fórumon azon, mi mindent vesz el az egyik kéz, miközben a másik adni akar...

Több indoklásban is ott a tolerancia, a másság tisztelete, a saját jogok érvényesítése mellett a másik jogainak tiszteletben tartása is. Magyar elsőnyelvű diák írta magyarul (a konvergencia szellemében, a másik nyelvű diaktársai szempontját érvényesítve): „Sokan nem tudnak jól magyarul, és ha a teljes szöveg magyarul van, akkor nem értik.” Egy is-is választ is idézek, amelyben pontosan visszatükröződik a jelenlegi, általánosnak mondható gyakorlat. Írója harmadikos, magyar elsőnyelvű diák: „Kell ezen a területen mindkét nyelven tanulni, de azért nem kell minden tananyagot teljesen átfordítani – a hangsúly a szlovéne, szakki-fejezések zárójelben.”

A megkérdezett középiskolások 63,5%-a (99 diák) úgy véli, nincs szükség kétnyelvű tankönyvre a kétnyelvű

oktatásban. Indoklásukban egyrészt nyelvi emberi jogaikra hivatkoznak. Megjelenik a klasszikus Szlovéniában élünk-motívum is egy-egy válaszban: „Szlovéniában élünk, szlovénul tanulunk az iskolában. [...] aki magyarul akar tanulni, menjen Magyarországra. A kontrollkákat (,dolgozatokat) úgyis megkapják a magyarok magyarul, magyar tankönyvet is a magyarok kapjanak. Nem kell komplikálni, eddig így volt, és maradjon is így.” illetve: „Szlovén vagyok, nincs szükségem a magyar szakkifejezésekre.” Rámutatnak a többségi elsőnyelvű diákok arra is, hogy a kétnyelvűséget, a két nyelven folyó oktatást nem lenne szabad kötelezővé tenni. A nemleges válaszok indoklásában is kirajzolódik a napi gyakorlat: „egyre kevesebb a magyar1-re (anyanyelvi magyar csoport) járók száma”, „a magyarok is szlovénul tanulnak és felelnek”, „mindenki szlovénul tanul, mert így könnyebb”. Elutasításuk csak magukra vonatkozik, vágnak a választás lehetőségére: „Legyen külön magyar és külön szlovén nyelvű tankönyv, és magart csak azok kérjenek, akik akarnak”. A kétnyelvű oktatás tanárfüggőségére utalnak a következő válaszok: „A tanárok mindig felírják magyarul is a fontos szakkifejezéseket, és a legtöbbjük kétnyelvűen tanít.”; „A füzetben mindkét nyelven írunk, aki magyarul akar tanulni, annak ott van a lényeg magyarul, és az elég.”; „Nagyon sok a magyarul nem tudó diák, és ha lennének kétnyelvű könyvek, akkor néhány tanár biztosan megkövetelné, hogy legalább egy kicsit magyarul is tanuljuk az anyagot.” Ez utóbbi válaszban kirajzolódik a gyakorlatiasság, és annak felismerése, hogy a kétnyelvű oktatás hatékonysága kétnyelvű tankönyvek nélkül elképzelhetetlen, hiszen a diáknak nincs (könnyen hozzáférhető) lehetősége arra, hogy a tananyagot (a törzsanyagot) magyarul is elolvashassa, netalán meg is tanulhassa. Ugyanakkor megfogalmazódik a szaktantárgyi órák fordításon kétnyelvűségéből adódó óvatosság is: „Az órán akkor mindkét nyelven elolvassuk az anyagot, és így a 45 perces óra kétszer olyan hosszú lenne.”

A diák nemcsak mentálisan gyakorlatias, hanem fizikálisan is: több válaszban megjelenik az a nem elhanyagolható tény, hogy a kétnyelvű tankönyv súlya duplája az egy nyelvűnek, tehát a kétnyelvű iskola diákjá-

nak kétszer olyan nehéz táskát kell cipelnie, mint az egy nyelvűbe járóknak. Ezen úgy segít a Kiadó (a Pedagógiai Intézettel egyeztetve), hogy általában két kötetbe rendezi a tankönyvet (az eddigi gyakorlatot – a magyar oldal tükörképe a szlovénnek, tehát a képek és a források is kétszer szerepelnek – a megkérdezett diákok is jónak tartják, hivatkozva a kétnyelvűség típusára, miszerint a magyar nyelv egyenrangú a szlovénnal a kétnyelvű területen, ennek megfelelően a kétnyelvű oktatásban egyenlő arányban kellene jelen lennie; 2. kérdés a kérdőívben), s a diákoknak mindig csak egyet kell magukkal vinniük az órára. Megfogalmazódik a gazdaságosság is az elutasításban, amelyből azért egyfajta – negatív tapasztalatokon nyugvó – pesszimizmus is kihalatszik: „kár a papírért”; „értelmetlen papírhasználat”. Egy válaszban artikulálódott napjaink divatos tendenciája, amely az olvasási szokások után a tanulás gyakorlatában is megjelenik: „Nem tanulok könyvből, az internetet használom.”

2.5. A kérdőív második kérdésére (Véleménye szerint milyen az ideális, jó kétnyelvű tankönyv?) adott válaszok százalékos arányait a következő táblázat rögzíti:

5. táblázat

Véleménye szerint milyen az ideális, jó kétnyelvű tankönyv? – %

Évfolyam	A kétnyelvű tankönyvben a két szöveg			
	azonos hosszúságú	hosszabb a szlovén	hosszabb a magyar	semmilyen
1. N = 62	29	71	–	
2. N = 49	49	46,9	–	4,1
3. N = 34	32,4	64,7	–	2,9
4. N = 11	72,7	27,3	–	
Összesen N = 156	39,1	59	–	1,9

A válaszokban kevés a bizonytalanság, a diákok többsége egyértelműen állást foglalt a kérdésben. Senki nem gondolja azt, hogy a magyar nyelvű

szövegrésznek kellene hosszabbnak lennie. A számadatok szerint többen vannak azon a véleményen, hogy a szlovén szöveg hosszabb legyen (vagy lehet), az eddigi gyakorlat alapján nem is várhattunk más arányt (az indoklások között az „elég lenne a lényeg magyarul” dominál). Viszont biztatónak tűnik a közel 40%-os „azonos terjedelműség” megjelölése a két nyelv vonatkozásában. A diákok az érthetőség, az esztétikum mellett a nyelvi jogokra hivatkoznak, a toleranciára, a másságot tiszteletben tartva, felelősségteljesen fogalmazzák meg véleményüket: „mert így igazságos, mindenkinek biztosítani kell az anyanyelven való tanulás jogát”; „mert egyik nyelvet se szabad megkárosítani”; „mert a magyar anyanyelvűek ugyanúgy tanulhatnak, mint a szlovének”, illetve a kétnyelvű tankönyvek konkrét (kognitív) hasznosságára, a kétnyelvű kompetenciát követelő gyakorlatias szempontokra hívják fel a figyelmet: „mert így egyenértékű a két szöveg”; „mert ha valamit nem értenék szlovénul, elolvassam magyarul is”. Az egyes évfolyamok között feltűnő, hogy az elsősök között 42%-kal többen látják a hosszabb szlovén szöveget ideálisnak, mint az azonos terjedelműt. A harmadikosok is hasonlóan látják a helyzetet, a másodikosok körében 2,1%-kal többen voksoltak az azonos hosszúság mellett, a negyedikesek válaszaik viszont markánsan az azonos terjedelemben látják az ideális kétnyelvű tankönyv lényegét.

(folytatjuk)

JEGYZETEK:

¹ A Magyarországon továbbtanulni kívánók számára a Balassi Intézet egyéves egyetemei (és nyelvi) előkészítőt tart.

